Jacqueline Balen Jelena Boras

Pretpovijesno naselje

VIŠKOVCI - GRADINA

Đakovo, prosinac 2023.

Impresum

NAKLADNIK
Muzej Đakovštine

ZA NAKLADNIKA
Marina Božić

ORGANIZACIJA IZLOŽBE
Muzej Đakovštine
Arheološki muzej u Zagrebu

AUTORICE IZLOŽBE I PUBLIKACIJE
dr. sc. Jacqueline Balen
Jelena Boras

STRUČNI SURADNICI
Marin Mađerić, vizualizacije, animacije, terenska dokumentacija
Cornelius Meyer, geofizička istraživanja
Sarah McClure, arheozoološka istraživanja
Ana Solter, arhivska istraživanja
Kelly Reed, arheobotanička istraživanja

FOTOGRAFIJE I VIZUALIZACIJE
Igor Krajcar
Marin Mađerić
Nenad Milić
Ana Đukić
Josip Zorić

KARTE
Marin Mađerić
Jelena Boras

GRAFIČKO OBLIKOVANJE IZLOŽBENIH PANOA
Srećko Škrinjarić

OBLIKOVANJE PUBLIKACIJE
Jelena Boras
Hardy, Đakovo

TEHNIČKA IZVEDBA IZLOŽBE
Milan Duvnjak

RESTAURACIJA PREDMETA
Marina Gregl
Borna Haim
Slađana Latinović

TISAK PLAKATA
Saga dizajn, Đakovo

TISAK KATALOGA
Hardy, Đakovo

NAKLADA:
150 primjeraka

ISBN 978-953-7128-83-8

Izložba i publikacija su rezultat suradnje Muzeja Đakovštine i Arheološkog muzeja u Zagrebu, realizirani uz potporu Grada Đakova i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Arheološka istraživanja financirana su sredstvima Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Idealna vizualna rekonstrukcija naselja u Viškovcima napravljena je u sklopu Interreg projekta *Danube archaeological eLandscape*.

Multidisciplinarna istraživanja lokaliteta provode se u sklopu projekta "Kulinarske prakse, gospodarstvo i strategije korištenja zemljišta tijekom bakrenog doba u istočnoj Slavoniji" (IP-2022-10-9489)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 150904016

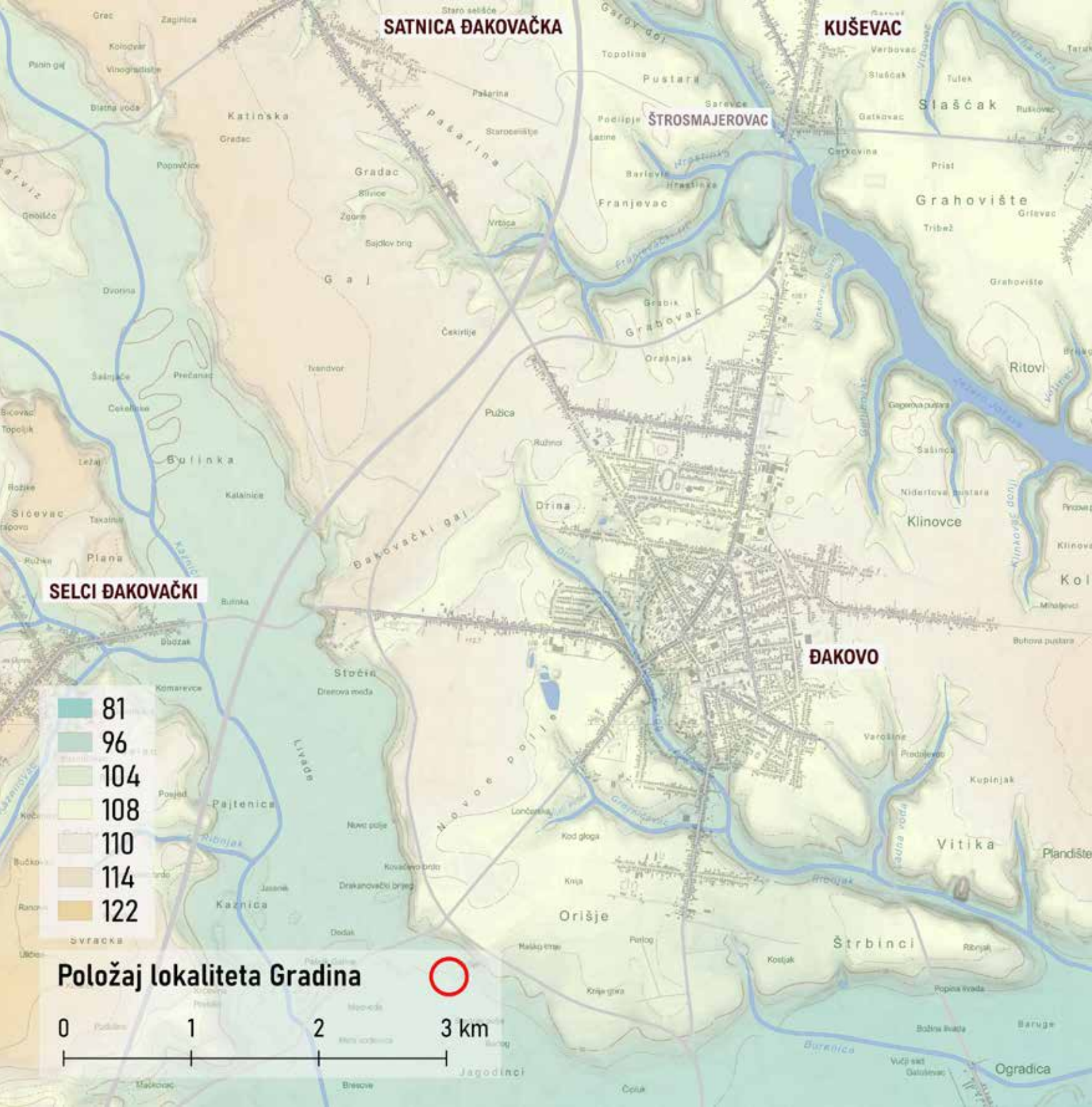
SATNICA ĐAKOVAČKA
KUŠEVAC
ŠTROSMAJEROVAC
SELCI ĐAKOVAČKI
ĐAKOVO
Pustara
Slaščak
Gradac
Franjevac
Grahovište
Ritovi
Klinovce
Pajtenica
Kaznica
Orišje
Štrbinci
Vitika
Ograđica
81
96
104
108
110
114
122
Položaj lokaliteta Gradina
0
1
2
3 km

FORKUŠEVCI
PIVARNICA
KEŠINCI
VIŠKOVCI
VUČEVCI
ARDUŠEVAC
VRBICA
PISAK ĐAKOVAČKI
ĐURĐANCI
STARI MIKANOVCI
Velike livade
Vlastelinsko polje
Gatkovac
Mišjak
Mantuk
Čelinjak
Kamenjača
Obrovac
Tivanovac
Krtuka bara
Jabianik
Dubrava
Spainsko polje
Boževica
Krčevine
Pridnjaca
Bošinci
Rušanac
Crnice
Erpedej
Male livade
Rošanac
Paradlje
Kortuševac
Izgorjelice
Grobljansko polje
Seoština
Pridnjaca
Tuljak
Drage
Kortuševac
Kamenjača
Maričevac
Zdenac
Letešćica
Selište
Crni brijeg
Mišjak
Barčine
Čaire
Pitinci
Srem
Berek
Okmanov breg
Mokrice
Zgorelica
Palonka
Švagan
Malerova pusta
Repik
Kučište
Rogač
Zaraštice
Pilinjac
Gustice
Leštice
Satnica
Dola
Berak
Gaidolac
Crna Bara
Valić polje
Branjevina
Vidik
Japaga
Kučerine
Koritna
Knija
Ciglana
Grabarje
Pretrgle
Petljak
Begremin
Gradina
Jezerac
Ozlje
Segović
Bostani
Lipovac
Topoljance
Radačić
Duboki dol
Duga livada
Mrcinište
Bukovje
Dubrava
Smiljanka
Raškovci
Zobišta
Damanovica
Vajić polje
Crnahovsko cerje
Ograde
Božina dubrava
Tubina bara
Zokovica
Nađovo brdo
Ševarica
Popovce
Posavačke njive
Pašnjaci
Ramešnica
Vodica
Petruševci
Vajić polje
Skadanj
Dranafince
Cerik
Cerik
Duge njive
Švagan
Šomac
Klenovik
Pijavicarka
Kozlovine
Kulenovac
Livadice
Mihaljevačka međa
Zrinilovac
Vodice
Medina
Popovce
Dovac
Rašće
Pijavičarka
Crvenkovo brdo
Beninci
Pekarovci
Pravulje
Čisti cerik
Plugarić
Duge njive
Pekarovac
Crnkovac
Suvodol
Orešje
Prosje
Curić njive
Paskovac
Čuđovac
Jelešćić
Unka
Pribojevačka
Pekarovac
Baričevo
Paljokovica
Jošavačke livade
Podbrđe
Vrbovac
Jesenjača
Podlug
Gajić
Širako
Travnik
Čoravica
Jasenjača
Kolečevac
Baruge
Selište
Dišinac
Opsik
Jasenjak
Bježanija
Brišće
Jabučanje
Satinci
Čeknik
Spanjska livada
Travnik
Poljokovica
Klošnik

POLOŽAJ ARHEOLOŠKOG LOKALITETA

Lokalitet Viškovci sastoji se od tri položaja: Vinogradi, Petljak i Gradina, koji se nalaze južno od ceste između Viškovaca i Forkuševaca. Položaj Gradina povišena je i dominantna točka u okolišu, čiji se južni i istočni obronci spuštaju se prema potoku Crna Bara i današnjem akumulacijskom jezeru Jošava. Sam plato izduženog je trokutastog oblika koji se na dvije strane strmo spušta prema okolnom terenu. Vjerojatno je da su pretpovijesne zajednice odabrale upravo ovo mjesto za život zbog njegovog pogodnog povišenog položaja okruženog vodom tekućicom. Danas su te strmine prekrivene gustom šikarom, dok se na središnjem dijelu nalazišta nalazi oranica.

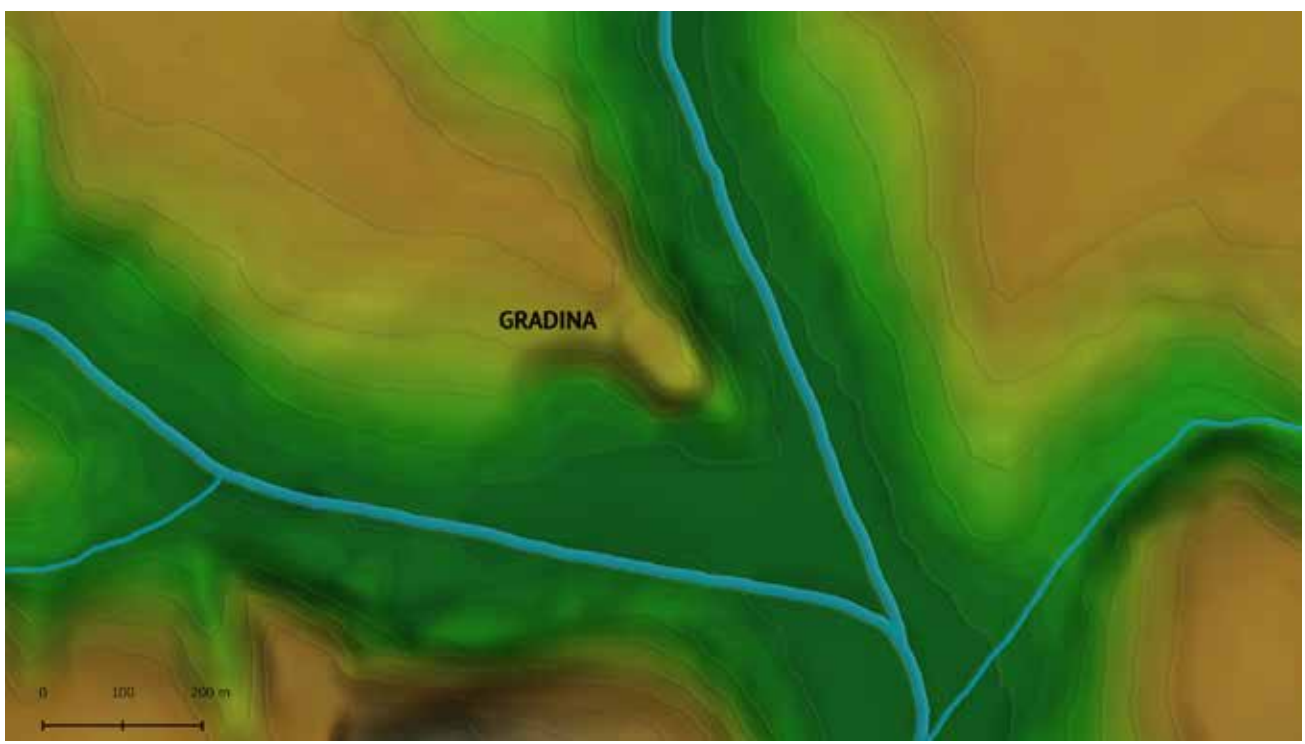

Položaj Gradine na podlozi digitalnog modela reljefa

Gradina na karti Austro - Ugarske Monarhije iz 19. st.

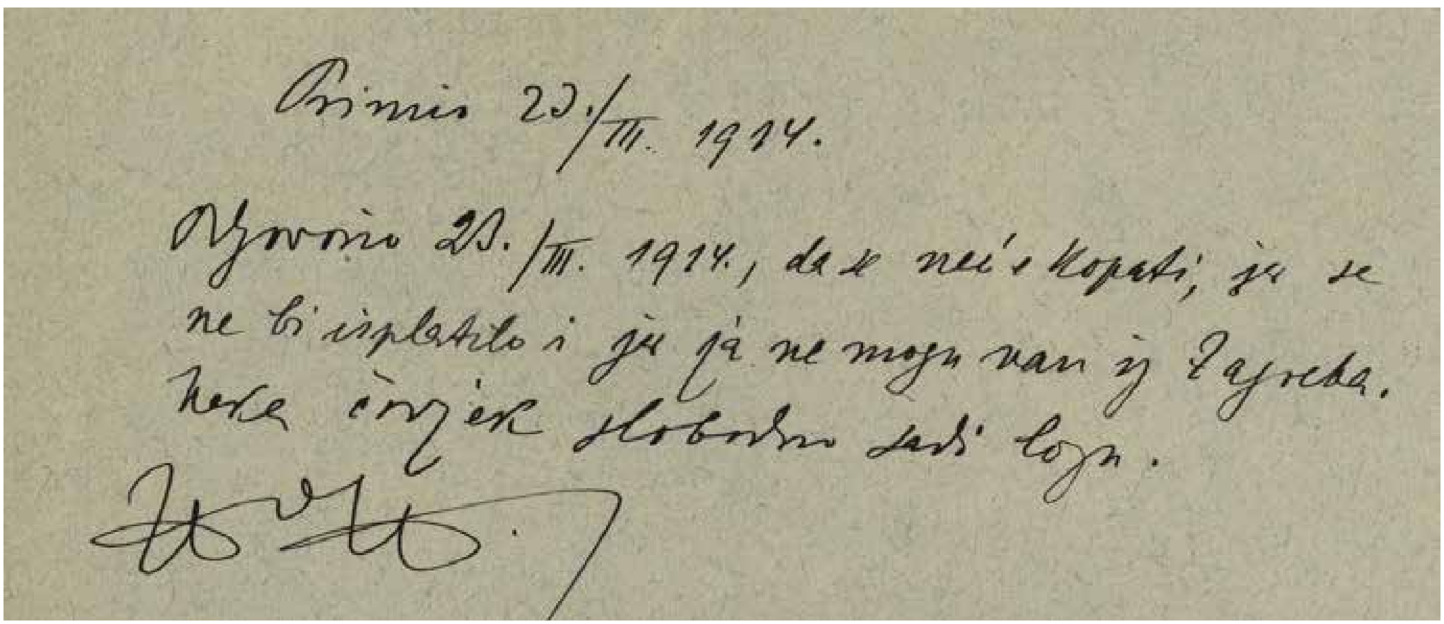

Primio 23./III. 1914.

Odgovorio 23./III. 1914., da se neće kopati; jer se ne bi isplatilo i jer ja ne mogu van iz Zagreba. Neka čovjek slobodno sadi lozu.

PRVA ISKOPAVANJA NA GRADINI

Prva iskopavanja na lokalitetu Gradina obavljena su prije 110 godina, o čemu saznajemo iz nekoliko sačuvanih dokumenata. Povjerenik Narodnog muzeja i počasni konzervator za Slavoniju Radoslav Franjetić zanimao se za ovaj lokalitet kojega je okarakterizirao kao „prapovijesno selo“. Prilika za skromno arheološko istraživanje ukazala mu se prilikom pripreme zemljišta za sadnju vinograda u prosincu 1913. godine. Pronašao je koštane i kamene šiljke, kameni žrvanj i ulomke keramičkog posuđa. U pismima koje je poslao Narodnom muzeju u Zagreb spomenuo je da su mu mještani pričali kako su pronašli podzemni hodnik ili nekakvu spilju prilikom rigolanja zemljišta. Zaintrigiran tom pričom, Franjetić je započeo iskopavanje s istočne strane brežuljka na kojemu je smješten lokalitet. Pronašao je, prema vlastitom opisu, izdužene rupe koje su dublje od pet metara, a široke između 60 i 80 cm. U njihovoj neposrednoj blizini je pronašao i kosti, ali u spomenutim pismima nije naveo je li riječ o ljudskim ili životinjskim ostacima. Pronašao je i „temelje dvaju koliba“, najvjerojatnije ostatke podnica pretpovijesnih kuća, a slični su ostaci pronađeni i nedavnim istraživanjima na Gradini. Sav prikupljeni materijal poslao je u Narodni muzej, gdje je i danas pohranjen, u zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Odgovor Ravnateljstva Narodnog muzeja u Zagrebu da se na Gradini dopušta sadnja vinograda Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu (AAMZ 42, Viškovci)

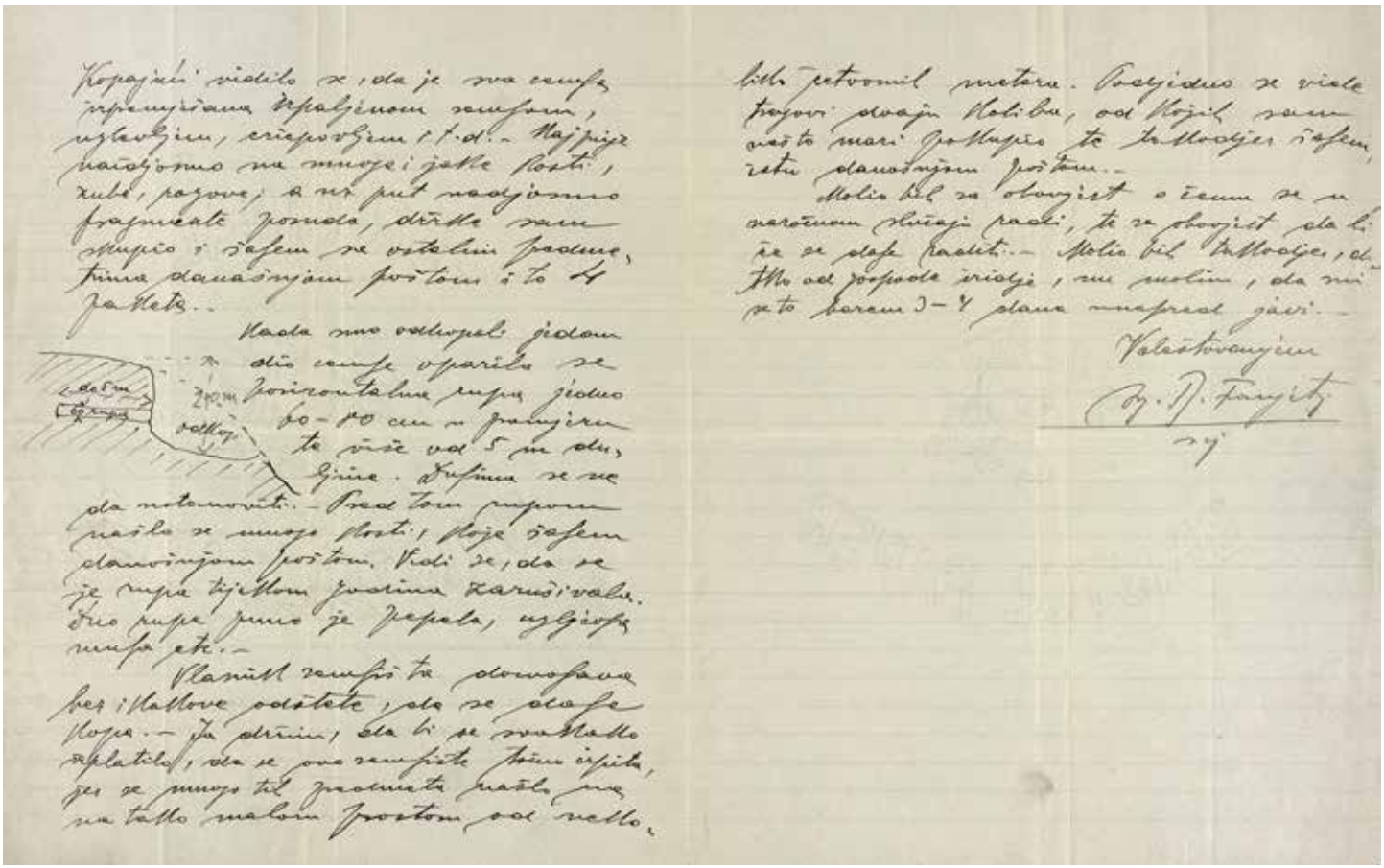

Unatoč molbama za podršku nastavka istraživanja, Franjetić nije naišao na daljnju potporu od strane Narodnog muzeja. Početkom 1914. primio je odgovor Josipa Brunšmida i Viktora Hoffilera u kojemu se navodi da je takvo istraživanje neisplativo. Da se iskopavanje u budućnosti također ne planira, govori činjenica da je u istom pismu dozvoljena sadnja vinograda na zemljištu što implicira da se istraživanja neće moći obavljati dokle god se vinograd bude koristio. Tako je i prošlo 98 godina prije nego su započela sustavna istraživanja koja su inicirana upravo od strane Arheološkog muzeja u Zagrebu, današnjeg nasljednika Arheološkog odjela Narodnog muzeja.

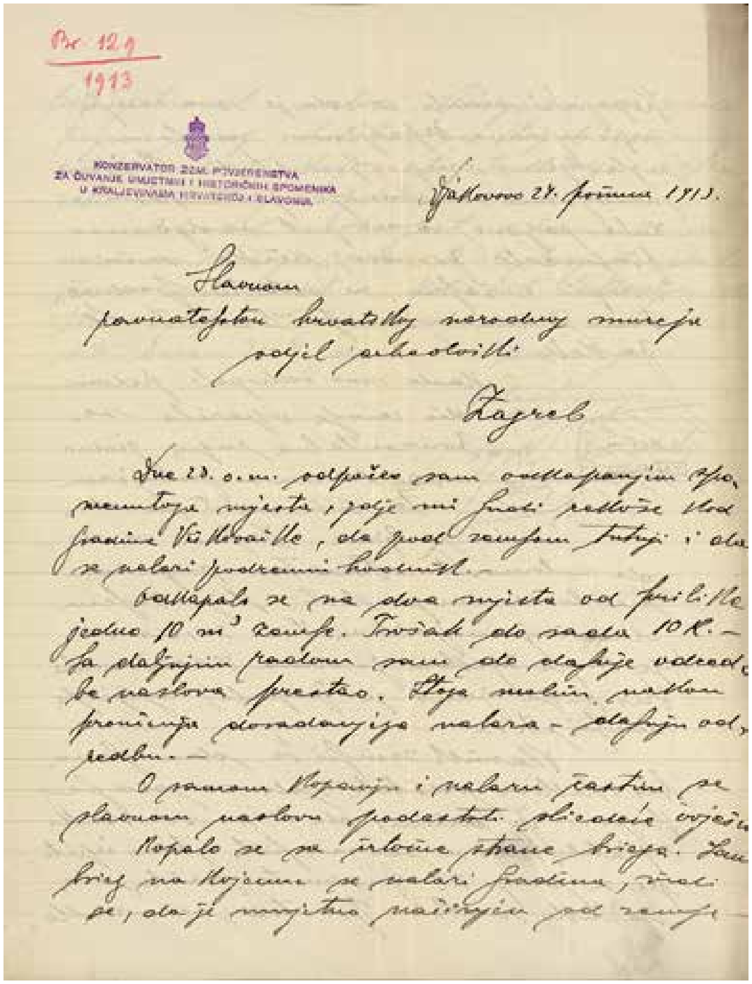

Br. 129
1913

KONZERVATOR ZEM. POVJERENSTVA
ZA ČUVANJE UMJETNIH I HISTORIČKIH SPOMENIKA
U KRALJEVINAMA HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Djakovo 24. prosinca 1913.

Slavnom
ravnateljstvu hrvatskog narodnog muzeja
odjel arheološki

Zagreb

Dne 23. o. m. odpočeo sam otkapanjem spomenutoga mjesta, koje mi je bilo razloženo kod [illegible] Viškovačke, da pod zemljom stoji i da se nalazi podzemni hodnik. –

Otkopalo se na dva mjesta od prilike jedno 10 m³ zemlje. Trošak do sada 10 K. –
Sa daljnjim radom sam do daljnje odredbe naslova prestao. Stoga molim naslov [illegible] nalaza – daljnju odredbu. –

O samom kopanju i nalazu čast mi je slavnom naslovu podastrti slijedeće izvješće.

Kopalo se sa južne strane brijega. [illegible] brijeg na kojemu se nalazi [illegible], vidi se, da je mjestimično najčešće od zemlje –

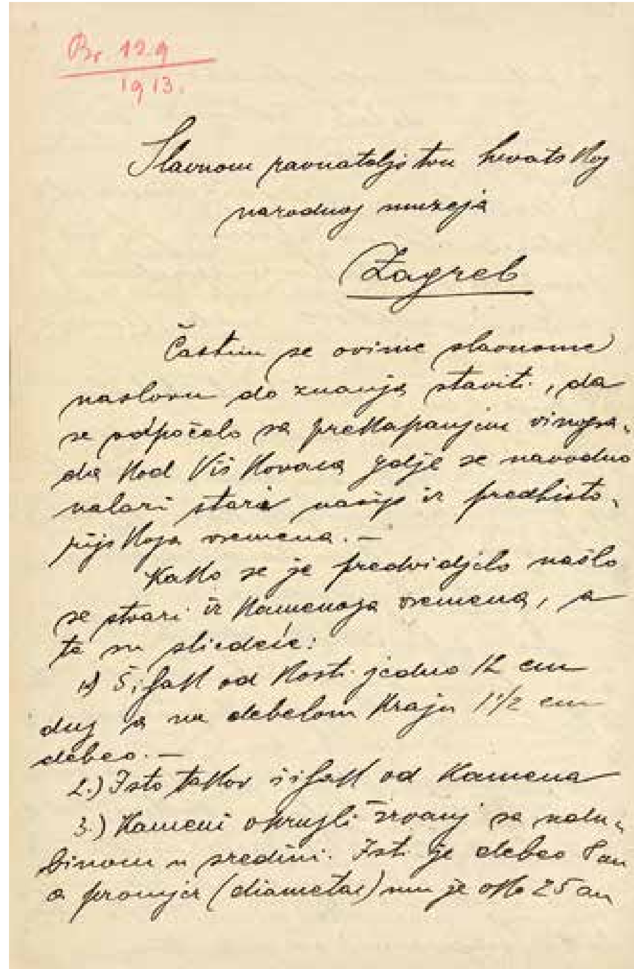

Br. 129
1913.

Slavnom ravnateljstvu hrvatskog narodnog muzeja

Zagreb

Čast mi je ovime slavnome naslovu do znanja staviti, da se odpočelo sa prekapanjem [illegible] kod Viškovaca, gdje se navodno nalazi starina naših predhistoričkih vremena. –

Kako se je predvidjelo našlo se stvari iz kamenog vremena, a te su slijedeće:

1) 5 [illegible] od kosti jedno 12 cm dug a na debelom kraju 1½ cm debeo. –
2.) Isto tako [illegible] od kamena –
3.) Kameni okrugli [illegible] sa [illegible] u sredini. Isto je debeo 8 cm a promjer (diametar) mu je oko 25 cm

Pisma ing. Radoslava Franjetića, Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu (AAMZ 42, Viškovci)

PREGLED ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Nalazište Viškovci poznato je još od početka 20. st., a stručnim pregledima terena iz 1970-tih godina prikupljena je keramika pripisana nosiocima sopotske, vučedolske i vinkovačke kulture, kao i nekolicina rimskodobne. Terenski pregledi (rekognosciranje) ponovno su provedeni 2009. godine te su bili su popraćeni i geosondiranjima koja su pokazala da su kulturni slojevi sačuvani samo na središnjem dijelu platoa, što je uputio arheologe da istražuju upravo na tom mjestu.

Dosadašnja istraživanja pokazala su da na položaju Gradina u Viškovcima možemo pratiti kontinuirano naseljavanje tijekom kasnog bakrenog i ranog brončanog doba, odnosno za vrijeme trajanja badenske, kasne vučedolske i vinkovačke kulture, odnosno u treće tisućljeće prije Krista.

Lokalitet iz zraka tijekom istraživanja

Posjet učenika i profesora Gimnazije A. G. Matoš iz Đakova

Profil sonde 1

GEOFIZIKALNA ISTRAŽIVANJA

Arheološki muzej u Zagrebu provodi sustavna istraživanja na lokalitetu od 2012. godine, a dosad su otvorene četiri sonde, ukupne veličine oko 100 m² te je započeto s geofizikalnim istraživanjima.

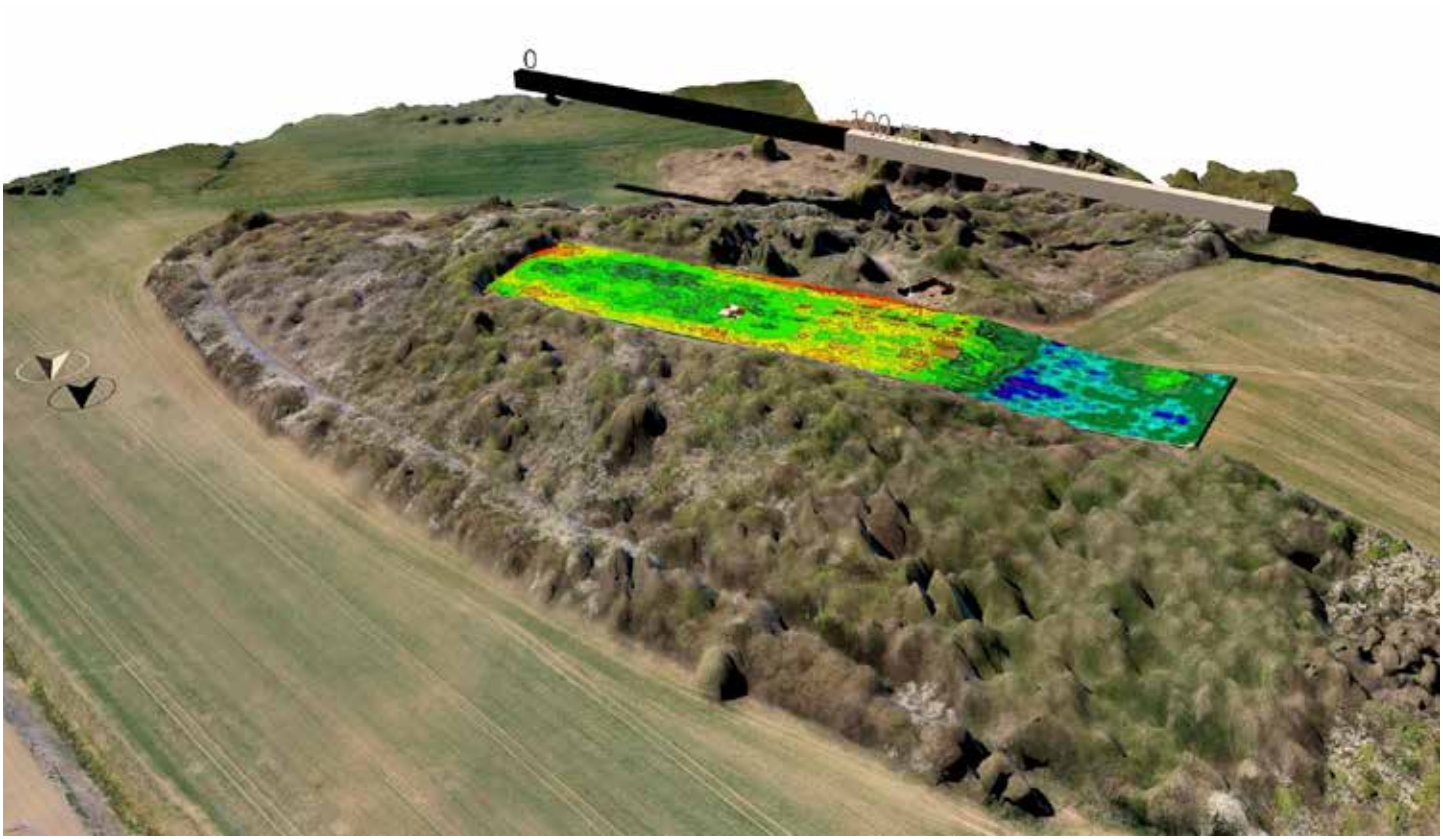

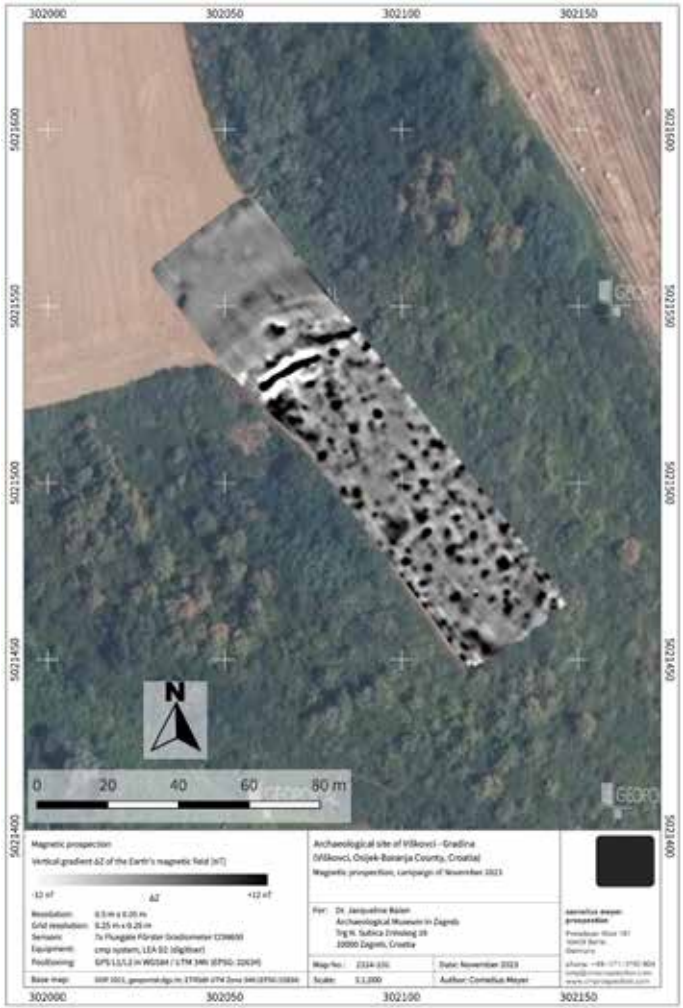

Modernim geofizikalnim metodama istraživanja arheolozi vide ispod površine zemlje te se tako mogu otkriti mnoge stvari, kao što je npr. veličina i rasprostiranje naselja te smještaj kuća unutar naselja.

ARHEOLOŠKO SONDIRANJE

Sonda 1

Sonda 2

Sonde 3 i 4

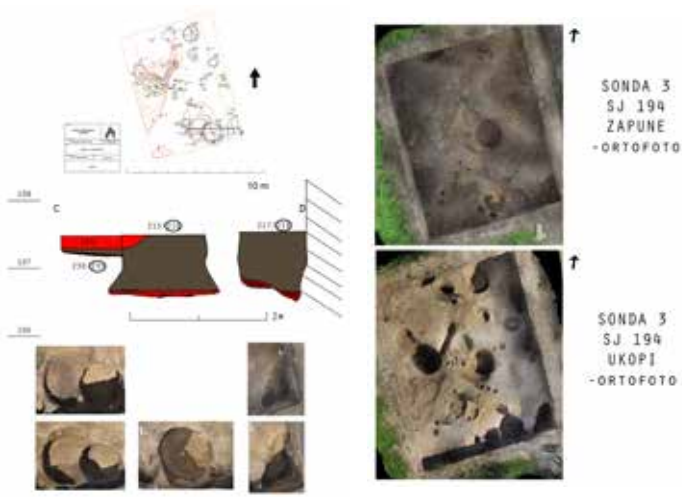

Sonda 3

VIŠKOVCI-GRADINA 2019
POLOZAJI SONDI
N
K4
K3
K2
K1
KOL.12
KOL.11
KOL.10
KOL.7
KOL.8
KOL.9
KOL.6
KOL.5
KOL.4
KOL.1
KOL.2
KOL.3
0
50
100 m

RANOBRONČANODOBNO NASELJE

Na temelju arheoloških istraživanja ranobrončanodobno naselje u Viškovcima,bilo je opasano rovom (bedemom), a kuće su bile pravokutnog oblika izrađene od drvene konstrukcije sa zidovima od šiblja premazanih blatom i podom od nabijene zemlje.

Prikupljanjem životinjskih kostiju na nalazištu te njihovom analizom arheolozi su otkrili koje su životinje stanovnici Viškovaca koristili i u koje svrhe. Tako se pokazalo da su u najvećoj mjeri korištena goveda, bilo u prehrani ili kao izvor mlijeka i sira, ali i pri obradi zemlje. Kosti divljih životinja također su česte što nam govori da su ih stanovnici Viškovaca vjerojatno lovili u obližnjim šumama.

Arheobotanički (biljni) ostaci prikupljeni na Viškovcima ukazuju na prehranu zasnovanu na usjevima pšenice, ječma, prosa i graška. Na osnovi pronađenih ostataka teško je procijeniti ulogu samoniklih biljaka na lokalitetu, ali vjerojatno je da su i one imale važnu ulogu u preživljavanju, nadopunjavajući ne samo ljudsku prehranu, već i pridonoseći mnogim drugim aspektima ljudskog života.

Najveću količinu nalaza čine ulomci keramike. Najčešće se radi o posudama grube fakture za svakodnevnu upotrebu, poput kuhanja i čuvanje hrane,. Osim lonaca i zdjela, prepoznatljivi su i drugi oblici, kao npr. kupe na nozi te vrčevi s jednom ručkom. Iako rijetki, pronađeni su i bakreni predmeti, poput šila, korišteni pri svakodnevnim aktivnostima u naselju.

Posude iz SJ 249

Nalazište Viškovci-Gradina uklapa se širu sliku vinkovačke kulture u smislu keramografije, ali i po pitanju smještaja naselja te obliku i tipu struktura. Naselja vinkovačke kulture podizana su na uzvišenim gredama uz vodene tokove (primjerice, lokaliteti Vinkovci i Orolik), i to vrlo često na mjestu starijih naselja. Naselja su bila sastavljena od pravokutnih nadzemnih kuća kakve su pronađene u dvije sonde na ovom lokalitetu, a pored njih su često pronalažene i velike kruškolike jame za zalihe kakve su pronađene u sondi 2.

Idealna rekonstrukcija brončanodobnog naselja na Gradini

Rekonstruirani lonac vinkovačke kulture

Sonda 1, keramički model kotača- PN 47

Sonda 3, ulomak keramičke cilindrične bočice, vinkovačka kultura, SJ 126, PN 91

Sonda 3 situacija tijekom istraživanja

Sonda 4, situacija tijekom istraživanja – ostaci nadzemnog objekta